

השפה והרוח ה"כרמונית"

מירי קרימולובסקי, היסטוריונית לאמנות, חוקרת תרבות בארץ ובעולם

מספיקה העובדה שרוב הריקודים לבמה ובעיקר במחול העממי נכתבו למוסיקה ולמילים עבריות? בוודאי שלא!

מהו "צעד ישראלי" במדינה אליה חלחלו הצעד הרומני מריקוד ה"הורה" (Hora הרומנית), הצעדה התימנית ואפילו צעדי הדבקה מהמחול הערבי? – כנראה שאין כזה, ובכל זאת אם אתבקש לומר מי בעיני הוא הכוריאוגרף "הכי ישראלי" שיש לנו, הרי ללא כל ספק אחשוב על כרמון.

ראשית, ישנה ה"רוח הכרמונית" – נלהבת, שמחה אפילו סוערת לעיתים. את ריקודיו של כרמון קל לזהות, יש לו "שפה ריקודית". באמנות – אין חשוב יותר

ה אם יש מחול ישראלי? האם יש אפיון מקומי למחול העממי הישראלי? מה עושה את המחול העממי שלנו למחול ישראלי?

שאלות אלה ודומות להן, נשאלות כבר שנים רבות על ידי חוקרים, אנשי אקדמיה וגם על ידי הקהל הרחב. ידוע לכל כי עם ישראל נתקבץ ובא מכל קצוות הגלובוס. האם הגעתם של יהודים מאירופה, אפריקה, אמריקה ואסיה אל המקום הזה הניבה משהו משותף? משהו שאפשר לזהות כמקומי? האם האוכלוסייה המקומית-הערבית והדרוזית, על כל גוניהן, אף הן חלק מזהות משותפת זו? מה מידת השפעתן על המחול הישראלי?

כשאני חושבת על **יונתן כרמון** ובעיקר על יצירתו של הכוריאוגרף המוכשר הזה, עולות שוב כל התהיות והשאלות הללו.

יונתן כרמון עלה ארצה מרומניה בשנת 1944, ילד בן 13 שעזב את ביתו ונמלט ברכבת הילדים מאירופה הנאצית. משאיר אחריו משפחה ובית (ראה גם מדורו של עופר אדרת "אחרי מות" בעיתון "הארץ" מתאריך ארבעה עשר בפברואר 2020), בדרכו עם אחיו לארץ לא מוכרת, עם תרבות שונה כל כך.

עם הגיעם ארצה ויתר יונתן כמעט לחלוטין על זהותו האירופאית כשמחק את שמו הקודם **יונל קלמן** והפך ל**יונתן כרמון**. נקודה חשובה בגיבוש הזהות שלו ככוריאוגרף ישראלי, לא רק בגלל שהוא חי ופועל במקום הזה, אלא מתוך רצון אמיתי להיות ישראלי, להיות שייך, כך גם נולד הרצון ליצור משהו שהוא ייחודי למקום הזה.

איך מגדירים מחול ישראלי? קטונתי. אף שהייתי במשך כ-20 שנה כתבת מחול בקול ישראל וגם כותבת מעת לעת בעיתון זה – "רוקדים-נרקודה", אני מתקשה להגדיר את המחול המקומי. האם

כרמון הקפיד
על בחירת
שירים
ומוטיבים
המספרים את
סיפורה של
הארץ הזאת
ואנשיה

מרצילו וסילביה קלמן, הילדים (משמאל): ביבי (אברהם), יונתן, יולי, אנטוניקה

"הבול שלי" - בול דואר ישראל המוקדש ליונתן כרמון

לא ברור האם רקדן "כבד גוף" יכול היה להשתלב בלהקתו של כרמון אך ללא ספק רקדניו של כרמון היו בעלי גוף חטוב ובעלי הופעה אסתטית. בפרט הקפיד כרמון על החזקת הגוף, ובנושא זה המשיך כמובן, את השקפת העולם של הבלט הקלאסי.

עובדה זו מתקשרת גם להקפדתו היתרה על קשר עין בין הרוקדים. בפרט מורגש קשר זה בריקודי הזוגות כמובן. לדוגמה בריקוד "עלם וסוסתו" (לחן: **אפי נצר**, מילים: **אברהם בן זאב**) הרקדנים נדמים כ"רוכבים" על סוס. בחלק השני של הריקוד מתרחקים ה"רוכבים" זה מזה, אך הם עדין מביטים זה אל זה מרחוק ואז חוברים יחד ומסתובבים בצוותא. המבט מאד חשוב בריקוד זה, ונותן תחושה שהקשר בניהם חזק גם בקטעים שהם רוקדים (רוכבים) בנפרד. בריקוד "מעמק לגבעה" (שם השיר "שתו העדרים". מילים: **אלכסנדר פן**, לחן: **נחום נרדי**) ניתן לראות מבנה דומה אף כי התנועה שונה. הזוג מלופף יחד ושומר על קשר עין גם כשהגבר משחרר את האחיזה. בחלק הבא הגבר "רודף" אחר האישה כשהיא מביטה עליו תוך כדי ריצה.

למעשה ריקודיו של כרמון הנרקדים כיום בציבור (<http://bit.ly/331cttz>) הינם חלק ממחרוזת המחול שיצר לבמה והם "ירדו" אל רחבות הריקודים, לאחר התאמה לחוגי המחול (שנעשתה בעיקר ע"י **דני עוזיאל**) והם אכן "נכסי צאן ברזל" שלנו. הבה נתבונן בעוד שלושה מהם:

הריקוד הישראלי ביותר בעיני, ובנימה אישית גם אחד האהובים עלי הינו "הרועה הקטנה" ("הרועה הקטנה מן הגיא". נוצר בשנת 1955, מילים **רפאל**

מ"שפה" ייחודית והדבר יפה לכל היוצרים בתחומי האמנות השונים: תיאטרון, מוסיקה, אמנות פלסטית ובוודאי גם למחול.

ריקודיו של כרמון, ברובם, ריקודים מלאי אנרגיה, קצב ושמחת הריקוד. אם אפשר לומר משהו כולל על "ישראליות" הרי היא שם - נלהבת, שמחה וכן... אפילו קצת יהירה. כן, כן, יש "שוויץ" מסוים בריקודיו של כרמון, הווה אומר: "אני כאן, לא תוכלו להתעלם ממני". נוכחות חזקה ויחד עם זאת ניתן לזהות בה גם את האלגנטיות של הפאן האחר שייצג כרמון.

בהגיעו ארצה למד כרמון מחול אצל **גרטרוד קראוס**, **מיה ארבטובה** ו**רינה ניקובה**. הבסיס הקלאסי הזה מצוי ביצירותיו אף אם אין זה נראה ל"עין בלתי מקצועית". זה נמצא שם, והתחביר המיוחד בין העממי חופשי לקלאסי הוא העושה את יצירותיו למיוחדות.

יונתן בצעירותו

כל מי שהביט בגבר הנאה הזה, עם עיניו הבורקות, החיוך שובה הלב והבלורית הנהדרת, בוודאי היה מכנה את העומד לפניו "יפה הבלורית והתואר". אף שכאמור לא היה "צבר", הרי היה בו משהו מאד "צברי", אך בה בעת גם אירופאי. כך היה גם בריקודו. לרוח הישראלית צריך, אולי, להוסיף דבר מה שבתקופתנו אינו נחשב בעל "תקינות פוליטית". הכוונה לכך שכרמון אהב ורצה שבלהקתו ירקדו רקדנים יפים. כששאלתי אותו פעם מיהו, לדעתו, "רקדן"? השיב: "רקדן צריך להראות טוב. כפי שכלי עבודתו של הזמר הוא קולו, כך כלי עבודתו של הרקדן הוא גופו".

"שיבולת בשדה" (מילים ולחן **מתתיהו שלם**), אף הוא מהריקודים היותר מזוהים עם המחול העממי הישראלי. בריקוד זה מופיעות שתי "צעדות היסוד" המזוהות ביותר עם ה"השפה הכרמונית" – קפיצה על שתי רגלים ועל רגל אחת לסירוגין ("רועה הקטנה", "נד אילן"), וה"מספרים לאחור" ("אל תירא", "הרועה הקטנה", "עלם וסוסתו", "מעמק לגבעה") – הפעם כשהוא נרקד בזוגות ובליווי תנועת הידיים המדמות שיבולים נעות ברוח. אם בישראליות עסקינן אזי דוגמאות אלו מוכיחות את המבט המיוחד של כרמון אל הנופים והאנשים שמסביבו.

כרמון הקפיד על בחירת שירים ומוטיבים המספרים את סיפורה של הארץ הזאת ואנשיה ואולי חשוב לא פחות, מבט אוהב על המקום הזה שהיה ביתו במשך שנים רבות.

יונתן כרמון ייחסר מאד למחול העממי וגם ייחסר לי באופן אישי.

אליעז, ללחן של **משה וילנסקי**). ראשית, יופיו של הריקוד בפשטותו. כמעט כל הריקוד בנוי על אותה "צעדת יסוד" – קפיצות על שתי רגליים ומיד על רגל אחת, לסירוגין ימין ושמאל. כשהרוקדים נכנסים אל מרכז המעגל זו שוב באותה צעדה. החזרה הזאת, בתבניות שונות, מזכירה אכן כבשה הקופצת במרעה אך גם את הרועה הצעירה המקפצת אחריה. נוסף לכך הרמת הידיים ה"כל כך כרמונית", מלווה את הפעולה ואת ההתלהבות מפעילות זו.

יצירה חשובה נוספת, הפעם בגזרת מחול הזוגות, היא "אורחה במדבר" או בשמה העממי "ימין ושמאל" (שנת 1954, מילים **יעקב פיכמן** ללחן של **דוד זהבי**). כרמון בוחר בצעדים ובניעה נמוכה, קרובה לאדמה, אדמת המדבר. הצעדים כאילו "נסחבים" בלאות כמו אדם "הסוחב" את עצמו במדבר בחום הכבד. שיוף, ואז תנועות רחבות גדולות, מעין Slow Motion, המתאפשרות בחום הגדול (בניגוד לתנועה קצרה, מהירה וקפיצית). מוטיב יפהפה של הזוג הכורע תוך כדי הפנייה של הברכיים, כמו היה בדואי הכורע במדבר.

ישנה ה"רוח הכרמונית" – נלהבת, שמחה אפילו סוערת לעיתים. את ריקודיו של כרמון קל לזהות, יש לו "שפה ריקודית"